



# **Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskuse aastakonverents 2005**

TEESID

Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus  
27-28 jaanuar 2005  
Tartu

Koostajad Mare Kõiva, Sirje Olesk  
Keeletoimetaja Luule Krikmann  
Küljendaja Liisa Vesik

# Rahvausund ja rahvajutud

---

## Vihhas Ivvan ja Pühä Maarja. Usk ja identiteet setu juttudes

*Kristi Salve*

Setu muinasjuttudesse on eesti folkloristikas läbi aegade tunnustavalt suhtunud, kuigi olulisemalt on „setu märki“ loonud muidugi laulud. Kõrge hinnang setu juttudele on baseerunud ühelt poolt nende tüübirohkusel, teiselt poolt (osalt vähemalt traditsiooni elavusest johtuvalt) kunstipärasel esitusel, mis omakorda on vähemalt osaliselt seotud jututekstides sageli esinevate keele- ja kõlakujunditega.

Tähelepanu on köitnud setu muinasjutud ka etnilise ajaloo aspektist. On selgunud, et erinevad ajaloolised kihistused esinevad eelistavalt teatud jutuliikides. Ilmne on näiteks iidsete ja omapäraste tüüpide sagedasem esinemine ühelt poolt looma-, teiselt poolt arhailistes imejuttudes. Legendilaadsete muinasjuttude kohta, mida on küll vähem käsitletud, on konstateeritud esiteks nende märksa suuremat sagedust Setus, teiseks aga venemõjulisust. Viimane on rohkem loogiline tulemus setude konfessionaalsest kokkukuuluvusest venelastega kui spetsiaalsete uurimuste tulemus.

Üks asi on muidugi sellised ilmekad, kindla süžeeaga legendid, mis sageli tõesti on Setus lähedased vene variantidele ja Eestis (peaaegu) puuduvad, nagu AT 756B, AT 790\* (ja mõned teised, milles tegutsevad konkreetset pühakud), kuid samas on setudel palju ka laia levikuga legendilisi muinasjutte, kusjuures venelaste seas ei tarvitsegi kõigil neil suuremat soosingut olla.

Hoopis iseasi on veel sellised, kahtlemata jutustajate jaoks usundiliselt palju relevantsemad pühakute ja pühapaikadega seotud jutustused, mis on integreeritud inimeste igapäevaellu ja geograafilisse keskkonda. Materjalina olen kasutanud põhiliselt Ello Kirsi kirjapandud materjale aastatest 1938–1949. Ettekandes vaadeldakse selliseid erinevate jutuliikide tunnuseid kandvaid, kompositsioonilt tihti segaseid või poolikuid tekste, mille funktsioon on nii või teisiti kinnitada: „Meie (st setude) usk on tõesti algne ja õige.“ Samastumine ortodoksse usu ja kirikuga ei tähenda sealjuures kaugeltki samastumist venelastega. Enese pidamine Püha Maarja rahvaks tähendab tegelikult enese pidamist äravalitud rahvaks ja seda au pole tahetud venelastega jagada.

Samas võib kasutatud materjalist leida juba vihjeid selle algse ja terve enesehoiaku murenemisele ja alanud integratsioonile eestlastega.

## Rahvajutul põhinevad reaalsuse konstruksioonid II maailmasõja järgsetes meenutustes Tartust

*Eda Kalmre*

Ettekanne põhineb viimasel kolmel aastal Tartu linna elanikega tehtud intervjuude analüüsil. Intervjueeritavad olid Tartus sõja järel (põhiliselt 1946–1947) külastanud varemets maja keldrit, kus kuulduste järgi asus inimliha “vorstivabrik”.

Tartu kuulujutt tekkis kollektiivfantaasiana ja levis totalitaarses ühiskonnas valitseva hirmu atmosfääris. Tänapäeval personaalkogemustena edasi antult on “vorstivabrik” nn kokkupakitud lugu ehk ka kondenseeritud müüt, sest kogukonnas tekkinud tüüpiline rahvajutumudel on abiks sõjajärgse aja

rekonstrueerimisel. Stereotüüpse vägivalda süü kaudu, kus võõrad muudetakse kannibalideks, elati välja võõrahirmu ja -viha, tõlgendades jutu kaudu oma arusaamade kohaselt uues totalitaarses ühiskonnas valitsevaid sotsiaalseid suhteid.

Meenutustes sõjajärgsest Tartust korduvad teatud märksõnad ja kategooriad, mille ümber enamik jutustajaid oma reaalsuse konstrueerisid. Niisugused olid näiteks: varemed, turg, võõrad sissetungijad. Jutt on dialektiliselt seotud sõjajärgse aja eluluga (pime varemetes linn, toidupuudus) ning inimeste otsese vajadusega turvalisuse järele ohtlikul ajal (Venemaalt tulnute kuriteod, inimeste kadumine, Siberisse küüditamine).

Võõraste aspekt ja hirmu faktor on siiski ainult üks jutu võimalikke tänapäevast lähtuva interpretatsiooni tähendusmudeleid. Tartu sõjajärgne kuulujutt siin tegutsenud inimliha vorstivabrikust peegeldab omal moel ka teadmist Leningradi blokaadi ajal aset leidnud rohketest kannibalismijuhtumitest, millest nõukogude ajal oli keelatud avalikult rääkida. Elulookirjutistes ja suulistes meenutustes mineviku üle arutledes suhtestavad jutustajad sõjajärgse vorstivabriku teema tänapäevaga, küsimustega nõukogude võimu poolt tehtud ülekohtust ja sotsiaalsest õiglusest.

## Konflikt ja kokkulepe. Kahe Tartu rühmituse näitel

*Mare Kõiva*

Ettekanne põhineb 1980. aastate lõpu sündmustel ja tutvustab mõnda rituaalidega seotud edasiarendust tänases kultuuripildis. Allikatena on kasutatud 2002–2004 toimunud intervjuusid, meediatekste ja veebilehekülgi.

1980. aastate lõpu Eesti sensatsioonilisemaid uususu liikumisi oli Elu Sõna. Eriti noorte hulgas hinnatud ja karismaatikute liidrite juhitud liikumine koondas enda ümber väga erinevaid inimesi. Elu Sõnaga seostuvad märksõnad Harta 87, kuulutamised, ekstaatilised jutlused, tervendamiskoosolekud, tänavamuusika, kodudest lahkunud noored ja töökohtadest loobunud inimesed, väljasaatmine ja emigratsioon, ägedad diskussioonid meedias ja kogukonnas. Elu Sõnaga seoses tõusid esile mitmed teravad ja ühiskonnas lahendamata probleemid, usuliikumine oli ühiskonna interti ja tolerantsi lakmuseks.

Toonast avalikku ruumi käsitledes ei pääse mööda teisest mõjukast karismaatiliste isiksustega liikumisest, millesse kuulusid eesti omakultuurist, muinsuskaitsest ja maausust huvitatud inimesed. Selle liikumise tunnusteks olid riitused, hiiekohtade ennistamine ja uute rajamine jpm.

Nende rühmituste vaheline konflikt päädis Tartus Toomemäele püstitatud puukujude hävitamisega Elu Sõna poolt.

Liikumiste puhul on oluline identiteet ja autoriteetid, kuid ka see, keda peetakse vastaseks ja kus tekib huvide konflikt.

Konfliktide lahendamiseks ja kokkulepete sõlmimiseks kasutatakse erinevaid strateegiaid.

## Ilmutuse teel saadud laulud: ingerisoomi (*hyppy*)seuralaiset-liikumisest sajandivahetuse seisuga

*Ergo-Hart Västrik*

Veel tänapäevalgi ingerisoomlaste hulgas tuntud (*hyppy*)seuralaiset- usuliikumine on päritolu poolest seotud Venemaal 17. sajandi lõpus alguse saanud *õðèñòíàùèíà*-liikumisega (tuntud ka kui *ñâèð à õëùñòíà*), mille üheks keskuseks oli 18. ja 19. sajandi vahetusel Sankt-Peterburg. Alates 1820.–1830. aastatest levis

liikumine Peterburis viibinud ingerisoomlaste vahendusel paljudesse Kesk- ja Põhja-Ingeri küladesse, kus see sai laialt tuntuks kui hüppajate usulahk. Selle kristliku äratusliikumise jumalateenistustele olid tunnuslikud ilmutusliku algupäraga laulud, ekstaatiline tants (nn hüppamine) ning spontaanne kuulutamine. Usulahul ei olnud keskset juhtimist ega ühtset väljakujunenud õpetust: paiklikud rühmad koondusid karismaatiliste jutlustajate ehk prohvetite ümber, kelle ilmutuslikul algel põhinevad seisukohad võisid olla põikuvad. Kujuka pildi sellest mitmekesisusest annavad 19. sajandi esimese poole kirjeldused, mille on kirja pannud inimesed, kes küll liikumises osalesid, kuid sellest hiljem distantseerusid. Liikumise jutlustajatest liidrid asusid opositsiooni luterliku kiriku õpetusega, keeldudes armulauast ja kirikuskäimisest üleüldse, ning pälvisid nii oma äärmuslikkuse tõttu pastorite tähelepanu. 19. sajandi keskpaiku kirjutati usulahust mitmel korral luterlikele vaimulikele mõeldud väljaannetes ning võeti sellel teemal sõna Soome ajalehtedes. Usuliikumise puutusid ühel või teisel viisil kokku paljud 19. sajandi teisel poolel Ingerimaa eri osades liikunud rahvaluulekogujad, kellest osa pani vanema rahvalaulu kõrval kirja ka hüppajate laule. 1930. aastatel toimunud usuvastase kampania raames paljud selles usuliikumises osalejad represseriti. Regulaarselt koos käinud rühmad hajusid ning sektiliikmed said jätkata jumalateenistuste pidamist varjatult, peamiselt vaid sugulaste ning lähemate tuttavate kitsamas ringis. Hiljutiste Ingeri välitööde andmetel on (*hyppy*)*seuralaiset* paiguti koos käinud siiski ka veel 1980. ja 1990. aastatel.

Ettekanne põhineb peamiselt aastatel 2001–2002 salvestatud välitöömaterjalidel, mil külastasime Vadja-Ingeri ekspeditsioonide raames koos Madis Arukase ja Taisto Kalevi Raudalaisega kolmel korral Peterburi eeslinnas Kolpinos elanud ingerisoomlast Sohvi Kottoneni (1918–2002). S. Kottonen oli aktiivne (*hyppy*)*seuralaiset*-liikumise traditsioonide järgija, ta tundis hästi usulahule omast laulurepertuaari ja usundilist pärimust. Toona salvestatud intervjuud ning laulud võimaldavad heita pilku usulahu traditsioonidele n-ö seestpoolt ja läheneda teemale eemilisest vaatepunktist.

## **Projektituvustus. IVB ehk Internationale Volkskundliche Bibliographie**

*Karin Maria Rooleid*

**Eesmärk: bibliograafiline trüki- ja võrguväljaanne.**

Tegemist on erialabibliograafiaga, milles registreeritakse jooksvalt tähtsamad Euroopa kultuuriloo-, etnoloogia- ja folkloristika-alased publikatsioonid. Bibliograafia koostatakse eri riikides asuvate kaastöötajate poolt kogutud materjalide alusel.

IVB on ilmunud järjepidevalt aastast 1919. Selle ajaline ulatus on 82 aastat (1917–1998). Varem on väljaannet toimetatud ja trükitud Austrias (Straßburg), Šveitsis (Basel), Saksamaal (Göttingen, Berlin, Leipzig, Bonn, Bremen), Prantsusmaal (Paris) ja USAs (Ames). Alates 15. augustist 2002 asub bibliograafia toimetus Eestis (Tallinn, Tartu).

Hetkel vastutavad IVB väljaandmise eest Saksa Etnoloogia Selts (Deutsche Gesellschaft für Volkskunde) ja Bremeni Ülikool (Bremen Universität). Eesti asutustest on projektiga seotud Eesti Kirjandusmuuseum. Bibliograafial on 70 kaastöötajat.

Eestis on valminud trükiväljaande aastakäik 1999 (8314 kirjet, allikate loetelu, 3 registrit) ning vastav andmebaas Exelis. Trükiväljaanne valmib veebruaris 2005 trükikojas Dr. Rudolf Habelt GmbH (Bonn). Andmebaas on kontrollitud, see sisaldab kõik võrguväljaande jaoks vajalikud bibliograafiaväljad. Trükiväljaande aineregister on saksakeelne, võrguväljaande aineregister on märksõnastatud saksa ja inglise keeles.

# Nõukogude aja kultuurilooline kontekst

---

## Mis on stalinismi kulisside taga? Kultuuriloolise uurimise keerdkäigud

*Eve Annuk*

Ettekandes vaatlen seda, kuidas on muutnud mu ettekujutust stalinismist tegelemine konkreetse allikmaterjaliga – Ilmi Kolla käsikirjalise pärandiga. Milliseid küsimusi ajastu, ühiskonna ja kultuuri kohta saab selle materjali põhjal esitada ja milliseid uusi vaatenurki see esile toob? Kuivõrd saab uurimises toetuda harjumuspärasele uurimismeetoditele ja milliseid uusi lähenemisnurki on võimalik leida?

Ajastu uurimine konkreetse üksikindiviidi kaudu tähendab mikrotasandi analüüsi, mis võib esile tuua erinevaid aspekte, kui keskendumine suurtele üldistustele. Seetõttu on see vaatenurga ja analüüsimeetodina vajalik mitte ainult makrotasandi uurimise täiendamiseks, vaid ka iseseisva lähenemisviisina. Mitmed Ilmi Kolla elu ja tegevuse tahud saavadki tegeliku tähenduse sellise detailse analüüsi kaudu, kas või see, miks ta kirjutas konformistlikku luulet ja kas tal oleks olnud võimalus seda mitte teha. Vastuolu ajastu ideoloogilise ja materiaalse surve ning tegelike valikuvõimaluste või -võimatuste vahel pingestas läbivalt ta elu ja loomingut, nagu paljudel ta kaasaegsetelgi.

Üksiku ja üldise, avaliku ja isikliku lõikumised paljastavad nõukogude ühiskonna kui totalitaarse ühiskonna toimimise viise, selle ideoloogiat ja diskursiivseid praktikaid. Samas annab mikrotasandile keskenduv käsitlus ajaloole inimliku näo, sest keskmes ei ole enam “üldine” ja “universaalne”, vaadatuna abstraktselt vaatepunktist, vaid konkreetne ja elav indiviid oma inimlikus ebatäiuslikkuses ja haavatavuses, rääkiv subjekt, kes kõneleb meiega läbi isiklike dokumentide tiheda tekstuaalse koe.

## Järel-eesti järelvirvendusi

*Rein Veidemann*

Mõiste „järel-eesti aeg“ läks käibele 1999. aastal Madis Kõivu artiklist „Juhan Jaik. Vihmatark ja luudermikk“ (Looming, 1999, nr 2), kus sellega tähistati Eesti ajaloos aastaid 1946–1949. Maie Kalda nihutab oma artiklis „Vana kaader järel-eesti ajal võimalusi proovimas“ selle perioodi alguse 1944. aastasse. Tegemist on viisaastakuga, kus mõned aastad kestnud ühe võimurežiimi (Saksa okupatsiooni) vahetas välja teine (Nõukogude kord), mille ajutisuses polnud vähemalt Eestisse jäänud enam nii kindlad ning seetõttu otsiti võimalusi ellujäämiseks ja eneseteostuseks uutes tingimustes.

Järel-eesti aega võib vaadelda üleminekuajana, kus Eesti Vabariigis või enne sedagi sündinud ja küpsenud loovisikud püüdsid kohandada oma varasemat kogemust ning töötulemusi uue, vägivaldselt pealesurutud ideoloogilise raamistiku ja mentaliteediga.

Kuid oleks ennatlik järeldada, et aegade vahetumine ja neid siduvad üleminekuajad tähistavad uue domineerima pääsemise varjus mingi nähtuse, väärtussüsteemi lõplikku hääbumist. „Järel-eesti“ näidegi kinnitab seda, et „järel-eestil“ on järelvirvendus.

„Järel-eesti“ on vaadeldav ka teatava piiriluna. Ja kuna kultuurisemiootiliselt „piir“ on tõlgendusmehhanism, siis toob ka „järel-eesti“ nähtavale „eestile“ olemusliku ja võimaldab prognoosida tulevikku. Oluline on seegi, et „järel-eestit“ ennast fikseeritakse järelajana (kaasajal).

„Järel-eesti aeg“ on üks paljudest Eesti ajaloo (sh kirjanduslooo) karakteristikutest, mille olemuse ja piiride üle on vaieldud. Tiit Hennoste on kritiseerinud viimase eesti kirjanduslooo (2001) loogikavaba periodiseeringut, pakkudes asemele selgetel komponentidel põhinevat kirjanduslooo liigitamist registriteks. Siiski on temagi sunnitud tunnistama, et metafoorilisest ajakäsitlusest pole pääsu ja piirid erinevate perioodide vahel on hajusad.

Piiride hajusus, kogu kirjanduse protsessuaalsus pakubki võimalust käsitleda seda kui interferentsi, milles on liitlaineid, ristlaineid, lööklaineid, seisulaineid ja pinna- või järelvirvendust, milles samafaasilise ja järjestikulise kuluga lained võimendavad, vastanduva kuluga aga suretavad üksteist. „Järel-eesti aeg“ oli üks seesuguseid järellainetusi (virve), milles peituv energia kandus üle 1960-ndate algul vallandunud eesti kirjanduse uude tõusulainesse.

## Eesti elulugu nõukogude aja perspektiivis

*Rutt Hinrikus*

Elulugude kirjutamise peamiseks ideeks on soov rääkida oma elust nii palju tõtt, kui vähegi võimalik.

J. P. Roos on korduvalt kirjutanud eluloo individuaalsuse ja universaalsuse paradoksist, otsides Euroopa elulugude erinevaid ja ühiseid jooni. Artiklis „Finnish men’s life stories in a European perspective“ sedastab ta hüpoteesi, et elulugu, olenemata sellest, kus või kelle poolt ta on kirjutatud, on põhiolamuselt üsna ühesugune.

Missugused võiksid olla Eesti elulood Euroopa perspektiivist nähtuna?

Selleks peaksime vaatama, kuidas autorid suhestavad oma lugusid aja ja ruumiga, mis on kirjutajate jaoks sündmus ja missugused „mälupepad“ (vrd Jan Assmani *figures of memory*), millised kesksed sündmused tekstides esinevad, kuidas autorid suhestuvad oma mälega ja millistele kultuurilistele ressurssidele toetutakse.

Eesti elulood, mida on kogutud alates 1990. aastate algusest, on olnud eelkõige tunnistused, aruanded ajaloole; lugude narratiivne vorm oli sisu kõrval teisejärguline. Ph Lejeune, kellelt pärineb paljutsiteeritud eluloo definitsioon (nn elulooline leping), on nentunud, et elulugu ei saa olla halb, sest ta eesmärgiks ei ole mitte olla hea, vaid olla tõene.

Nõukogude aega kujutava eluloo kõige tüüpilisemaks eesmärgiks on olla tõene. Autorid räägivad sellest, mida nad on kogenud, ja lähevad oma eluloosündmustelt hõlpsasti üle üldiste sündmuste vahendamisele, piirdudes enamasti küll lähema ümbruse ja isikliku kogemuse poolt haaratavaga.

Kollektiivsed ja individuaalsed mälupepad sõlmituvad kõige enam dramaatiliste ajaloosündmuste ja perioodide ümber (1940–56), seostudes samas jutustaja eluloosündmustega (vägivaldsed surmad, riiklik vägivald).

Nõukogude aega paigutuvaid elulugusid, võrrelduna näiteks iseseisvusajaga, iseloomustab tendents, kus oma elust rääkimine taandub sageli nõukogude elu tõesuse tabamise taotlusele.

Ilmselt on raske rääkida 20. sajandi teise poole Euroopa ühiskultuurist, küll võib aga elulugude kaudu rääkida Lääne-Euroopa ja Ida-Euroopa elukogemusest, viimase universaalsetest ja erilistest joontest.

# Võimalik ja võimatu vale. Määratlemise katse

*Virve Sarapik*

Nõukogude aeg ja vale näivad moodustavat kaasajal sellise paari, mille omavahelist seotust justkui enam analüüsida ei pruugi. Me teame, et valetasid ametlikud tekstid, valeks kirjutati aja- ja elulood, valetas isegi kõige tõsemana näiv väljendusvahend pressifoto, et varasest koolieast peale pidi inimene õppima liikuma erinevate pooltõdede ja valede võrendikes.

Vale semiootilisel määratlemisel on kiusatus lähtuda Umberto Eco liigagi tuntud väitest: “Semiootika on valdkond, mis uurib kõike, mida saab kasutada valetamiseks. Kui midagi ei saa kasutada valetamiseks, ei saa seda ka kasutada tõe väljendamiseks; selle abil ei saa seega tegelikult midagi “öelda”. Ma leian, et üldsemiootikat võiks üsna hästi määratleda “vale teooriana”.”

On tähelepanuväärne, et kui tõeküsimus on filosoofias olnud üks keskseid, siis vale pole pälvinud samaväärset tähelepanu ei filosoofias ega ka mitte lingvistikas. Vaatamata Eco provokatiivsele väitele võib aga sama öelda ka semiootika kohta.

Järgnevas üritatakse vaagida küsimusi

- (a) kas vale semiootiline määratlemine on üldse võimalik,
- (b) kas on võimalik rääkida valetavatest piltkujutistest, ja kui, siis
- (c) milline on pildiline vale.



# Retoorika ja fraseoloogia teooria

---

## Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaas

*Asta Õim*

Eesti kõnekäändude ja fraseologismide täisteabelise andmebaasi (kogumahuga 164 000 kirjet) loomist alustati 1998. a. Tegemist on materjali eri liigitusaluste ühendiga, mis ühe lõppeesmärgi kohaselt peaks võimaldama saada informatsiooni püsiväljendite, s.o kõnekäändude, fraseologismide jm struktuuri, kasutuse, funktsiooni ja semantika kohta. Internetipõhise andmebaasi funktsioonid on järgmised: 1) andmete väljastus – andmebaas edastab andmed vastavalt päringutüübile (komplekspäringud ja loogilised avaldised), 2) andmete sisestus, muutmine, eemaldamine reaalajas, mis võimaldab samaaegselt internetis andmeid töödelda või esitada päringuid. Andmebaasi kasutajaliides võimaldab korrigeerida arhiiviandmeid, kontrollida väljendite autentsust, ühtlustada tüpoloogiat, määratleda püsiväljendite struktuuri ja tähendust. 2005. a jaanuarikuu seisuga on kogu andmebaasi materjalist süntaktilis-semantiliselt analüüsitud 90 000 kirjet, murdekeelt on korrigeeritud 30 000 kirje ulatuses, ühtlustatud on 10 000 kõnekäänutüüpi. Andmebaasi tüpoloogilis-süsteemaatiline korrastamine jätkub.

Andmebaas on muudetud elektrooniliselt üldkasutatavaks (vt <http://www.folklore.ee/justkui/> ja ka <http://keeleeveeb.edu.ee>).

ETF-i ja Eesti Kultuurkapitali toel tehtud eeltööd ja analüüs, andmaks väljendite kohta ka mõistelist, s.o tähendusepõhist infot, on jõudnud olulisse ühtlustamise etappi. Esitusviisi eesmärgiks on võimaldada juurdepääs kõnealusele materjalile semantilisest aspektist, arvestades eelkõige väljendite tähendust ja üldistatult ka kasutussituatsioone. See süsteem võimaldaks teha üldistavaid järeldusi eesti keeleruumis sagedamini käibivatest semantilisest teisendusmehhanismidest ja kinnistunud kognitiivsetest fenomenidest. Paralleelselt on andmebaasi loojatel kujunemas üldpilt eesti kõnekäändude/fraseologismide süntaktilisest struktuurist sõnaliigitasandil. Materjali morfoloogilis-süntaktiline märgendamine võimaldab peatselt välja tuua sagedasemad väljendimoodustusmallid – nii oleks neid edaspidi võimalik kasutada näiteks tänapäeva eesti keelt hõlmavatest korpustest püsiväljendite leidmisel. Seega on andmebaasi morfoloogilise, süntaktilise ja semantilise analüüsi tulemuste näol tegemist mahuka infoallikaga folkloristlikeks ja keeleteaduslikeks alusuuringuteks ja teaduslikeks töödeks. Kahtlemata on andmebaasi suurimaks väljundiks eesti kõnekäändude •anripõhine antoloogia.

## Fraseologism *versus* kõnekäänd

*Katre Õim*

Eesti fraseologismide süntaktilist struktuuri ja leksikaalset koosseisu iseloomustab suhteline vabadus, avatus erisugustele muutustele. Suur osa eesti fraseologismidest ei kujuta endast lahutamatu elementide tardunud tervikut – nende avatud struktuur tingib suure improvisatoorse elemendi osakaalu. Tegemist on piiratud leksikaalse seostumusega sõnaühenditega, (a) mis on küll konventsionaalsed, kuid kasutuses vastavalt eesti keele grammatikale üsna vabalt muudetavad; (b) millega kirjeldatakse teatud (enamasti korduvate) kujundite vahendusel konkreetseid situatsioone, ideid.

Ettekandes tuuakse välja mõned potentsiaalsed tegurid, mis võivad mõjutada eesti fraseologismide struktuuri

ja leksikaalset koosseisu, ning otsitakse vastust küsimusele, kas kirjeldada kõnealuseid väljendeid, nende tunnuseid, kasutust, funktsioone jm lingvistika või folkloristika vaatepunktist. Kas arvukaid eesti keeles kunagi käibel olnud ja ka tänapäeval kasutuses olevaid väljendeid, mis erinevad nii oma püsivus- kui ka metafoorsusastmelt, oleks õigem pidada fraseologismideks või kõnekäändudeks? Need pealtnäha puhtformaalsed küsimused seonduvad muuhulgas fraseologismide-kõnekäändude esitamisega olgu akadeemilises väljaandes või (elektroonilises) andmebaasis.

## Eesti kaasaegsete anekdootide kategoriseerimisest

*Liisi Laineste*

Eesti kaasaegseid anekdoote on Kirjandusmuuseumi kogusse jõudnud umbes poolsada tuhat. Ettekandes tutvustan kogutud matejalihulka ja sellega tehtud tööd ning kirjeldan ka seda, mis andmebaasi tegijat ees ootab. Räägin ka sellest, milline on arenguruum ja milline näeb ideaalpildis välja kogumis-, arhiveerimis- ja toimetamisprotsess.

Kaasaegsete anekdootide materjal koosneb peamiselt internetis leiduvatest ([www.delfi.ee/jokes](http://www.delfi.ee/jokes)) või seal leidunud (erakogud kodulehekülgedelt) anekdootidest, mõned allikatest on ka trükitis ilmunud (J. Viikbergi kogu). See katab ajavahemiku 1960ndatest tänase päevani, kõige arvukamalt on anekdoote Meie Naljaraamatu aegadest (asus aadressil [www.zzz.ee/jokes](http://www.zzz.ee/jokes)) aastatel 1996–98. Selle kogu põhjal on juba mõnda aega loomisel kaasaegsete anekdootide pidevalt täienev digitaalne andmebaas, mis oleks internetis kättesaadav ja käepärane nii anekdoodihuvilisele arvutikasutajale kui ka uurijatele. Küsimuseks jääb, kas andmebaasi peaks hiljem täiendama ka tagantjärele arhiivis olemasoleva materjaliga (näiteks puuduvad praegu koolipärimuse kogumisel saadud anekdoodid).

Esiteks kirjeldan, kuidas toimub reaalne kategoriseerimine.

Teiseks vaatame, milliseid võimalusi pakub (juba olemasolev) otsinguprogramm.

Praeguseks on kategoriseeritud etnilised anekdoodid, kuigi neil puudub vormiline liigitus, mis tuleb veel lisada. Ülejäänud anekdootidest on kategooriate kaupa kättesaadavad Delfi Naljalehel leiduvad anekdoodid, mille on liigitanud Delfi portaali töötajad. Kogu ülejäänud materjal on liigitamata kujul otsitav sõnaotsinguga.

Edaspidi tuleb jätkata kogu materjali ülevaatamist ja kategoriseerimist detsembris loodud süsteemi alusel. Selleks võiks olla lisatööjõudu – kas või olemasolevate kategooriate kinnitamiseks või kaotamiseks. Töö edenemise põhitakistuseks on kohmakas kategoriseerimisel abiks olev kasutajaliides PhppgAdmin, mille asemel võiks olla spetsiaalselt programmeeritud vahend. Pean miinuseks suurt subjektiivsust ja üritan seda igati vähendada nt sellega, et üritan paigutada anekdooti võimalikult mitmesse kategooriasse ja, kui võimalik, kaasata kategoriseerimisprotsessi (vähemalt etapiti või lõiguti) n-ö naiivseid teadlasi või eksperte.

# Poeetiline ja muusikaline folkloor

---

## Lauljate intonatsioonitäpsusest. Kas esinejate ja kuulajate hinnangus sellele leidub erinevusi?

*Jaan Ross ja Allan Vurma*

Rühmal lauljatel paluti esitada kolm meloodilist intervalli nii tõusvas kui laskuvas suunas. Intervallideks olid väike sekund, tritoon ja puhas kvint ning neist moodustati ABA-tüüpi meloodilised järgnevused, nii et A ja B helikõrguslik erinevus vastas intervalli suurusele. Esitused salvestati. Salvestuste alusel määratleti esitatud intervallide akustilised suurused sentides.

Vahetult pärast esitust paluti lauljatel osutada, kas mõni noot esituse käigus osutus ebatäpselt intoneerituks, ning kui jah, siis märkida need noodid ülesande noodistuses noolekesega ära: nool ülespoole noodi all/peal vastab üleliia kõrgelt intoneeritud noodile ja vastupidi, nool allapoole vastab liialt madalalt intoneeritud noodile. Seejärel paluti lauljatel oma esituse salvestus läbi kuulata, veel kord hinnata, kas mõni noot esituse käigus osutus ebatäpselt intoneerituks, ning jaatava vastuse korral see/need jälle ära märkida. Lõpuks paluti kõne all olevaid salvestusi kuulata sõltumatul muusikalise ettevalmistusega inimeste rühmal, samamoodi hinnata esituse intonatsioonipuhtust ning ebatäpselt intoneeritud noodid vastavalt noodistuses esile tuua.

Tulemused näitavad, et esitajate poolt vahetult pärast salvestust omaenese esitusele antud hinnangud on praktiliselt juhuslikud, teiste sõnadega, esitajate võime esituse ajal selle intonatsioonitäpsust adekvaatselt hinnata on väga piiratud. Helisalvestuse kuulamise järgselt pole sõltumatute ekspertide rühma ning esitajate endi vahel intonatsioonitäpsuse hindamisel märgata olulisi erinevusi. Kui lähtuda signaaliavastusteooriast ning korrektse intonatsiooni kriteeriumiks lugeda hälvet, mis võrdtempereeritud intervalli suurusega võrreldes ei ületa 20 senti ükskõik kummas suunas, siis jääb sõltumatute ekspertide rühma liikmete tundlikkus d' vahemikku nullist kuni 1,7-ni.

## Kõne ja muusika piiril: ahellaulu akustiline analüüs

*Taive Särg*

Mõistega *ahellaul* tähistatakse üht eesti vanema rahvalaulu •anri. Nimetus osutab teksti ülesehitusele, mis koosneb üksteisest tulenevatest küsimuse-vastuse või põhjuse-tagajärje paaridest. 19. ja 20. saj on eesti ahellaulud olnud kasutusel laste lõbustusena. Ahellaulu taolised struktuurid on tuntud ka teiste rahvaste folklooris ning neid on seostatud rituaalse tegevusega (Toporov 1971).

Ahellaule on traditsiooniliselt esitatud üksi vanematel regiviisidel või pooleldi kõneldes, nagu ka mitmesuguseid loitse, häälejäljendusi ja lastelugemisi. Seda tegevust nimetati tavaliselt *lugemine*, aga mitte *laulmine*. Nii ahellaulude kui teiste eelmainitud •anride esitust iseloomustas suhteliselt korrapärane rütm ning sageli helikõrguste korrastatus kahe vastanduva pooluse vahel. Sageli toimus laulu kestel muutus: suurenes värsside silbiarv, laulja poollaulev hääli muutus kõnelähedasemaks. Laulu lõpus oli sageli lühike senisest erinev osa (vt ka Rüütel 1998).

Antud ettekande eesmärgiks on objektiivselt määratleda laulu esituse kestel toimuvaid muudatusi, mida

eesti kultuuritaustaga kuulaja tajub kui kõnelisuse suurenemist, ning arutleda nende võimaliku funktsiooni üle. Selleks analüüsitakse üht Karksi kihelkonnast 1960. a helisalvestatud ahellaulu Kadri Kuke esituses. Kõne ja laulu võrdlemisel võetakse aluseks tõekspidamine, et muusikat iseloomustab helide korrastatus ajas ja helikõrguses, ning senised uurimused kõne ja laulu erinevustest eesti regilaulus.

Kõne ja muusika erinevusi eesti rahvalaulus on akustiliste mõõtmiste abil esimesena täheldanud Herbert Tampere (1934). Jaan Rossi (1992) mõõtmiste järgi otsustades eristavad eestikeelset kõnet ja regilaulu vokaalide formantsagedused; Jaan Rossi ja Ilse Lehiste (2001) ühiste uurimistulemuste põhjal silpide omavahelised kestussuhted. Antud juhul analüüsitakse kõnelisemaks muutuva esituse kestel laulu struktuuri, muutusi värsside silbiarvus, silpide kestuses, sõnade esisilpide kestussuhetes, vokaalide formantsagedustes ja silpide helikõrguse stabiilsuses.

## Eesti karjasehelletuste ja huigete seostest Loode-Venemaa metsahuigetega

*Anu Vissel*

Vaatamata folkloori•anride ulatumisele aegade hämarusse, jõuavad folkloristika ja etnomusikoloogia mõne liigi juurde alles tänapäeval. Tegemist pole olukorraga, mil mingit arhailist liiki ei ole varem peetud vajalikuks uurida (nt see on tundunud liiga primitiivne vms põhjus), vaid see liik ongi kogujatel “kahe silma vahele jäänud”. Niisugusteks uustulnukateks meie idanaabrite traditsionaalses muusikas on meloodilised huiked (*âi êâëüüüâ ïâëï äèè-ñèãíàëü*) e metsahuiked (*ěãñíúâ êëè÷è*), mille põhilisteks kasutajateks on marjulised ja karjased. Aastal 1969 helisalvestas Mihhail Lobanov esmakordselt venelastelt niisuguseid sõnalise tekstita huikeid. Need signaalviisid kujutavad endast püsivaid helijärgnevusi, ühtedel juhtudel väga lühikesi, teistel juhtudel on need võrreldavad pikkade meloodiatega, ja neid võiks pidada üheks vanemaks muusikalise folkloori •anriks. Heliülesvõtted avasid juurdepääsu senini tundmatule Novgorodi huigete traditsioonile, omapärasele nähtusele Loode-Venemaa rahvamuusikas. 1997. aastal avaldas sama autor ulatusliku monograafia *Ėãñíúâ êëè÷è. Âíêâëüüüâ ïâëï äèè-ñèãíàëü ïà Ñâââđí-Çàìàââ Đíññèè*. Uurimus sisaldab vene vokaalmeloodiliste signaalide määratlust, ülevaadet nende esitamise maneeridest ja vokaalmeloodiliste signaalide tüpologia (9 tüüpi); käsitletakse ka meloodiliste huigete seoseid teiste vene muusikalise folkloori liikidega ning huigete seoseid Venemaa ajaloolise geograafiaga. Selle liigi ilmumisega vene etnomusikoloogiasse muutus oluliselt senine ettekujutus vene karjasemuusikast, mille kohaselt oli seal esindatud üksnes instrumentaalne karjasemuusika.

Eesti vokaalse karjasemuusika seisukohalt on oluline, et sarnaseid huikemotiive leidub nii lühikeste huigete (vrd Lobanovi 1. tüüp A) kui ka pikemate huikemeloodiate puhul. Erilist rõhutamist väärrib Lõuna-Eesti helletusviisi lähedus Borovitsi huikele (Lobanovi 6. tüüp). M. Lobanovi uurimus kinnitas ja avardas ettekande autori varasemat arvamust, et nimetatud helletusviisi puhul on tegemist arhailise (karjase)viisiga, mida esineb Eestis (nii vokaalses kui instrumentaalses karjasemuusikas), Põhja-Lätis kui ka Soomes. M. Lobanov näeb selle viisi puhul soome-ugri, vene ja skandinaavia elementide koosmõju ja seostab selle Novgorodi-Venemaaga.

# Eesti regivärsiliste rahvalaulude muusikaline tüpoloogia: meetod ja tulemused

*Ingrid Rüütel*

Tüpoloogia loob sisukama aluse erinevate muusikakultuuride uurimiseks ja võrdlemiseks kui üksikute viiside kõrvutamise, kuna meloodiatüübid esindavad mis tahes traditsiooni süvatasandit enam kui üksikvariandid. Nende tuvastamine on aga väga keeruline, eriti arhailises muusikas, ning ühtset meetodit kõikide muusikakultuuride jaoks pole seni leitud.

Eesti rahvaviiside tüpoloogilisel uurimisel osutus kõige tõhusamaks klasteranalüüsi meetod, mis võimaldab rühmitada uuritavaid viise mingite eelnevalt fikseeritud meloodiamudelite (tsentrite) ümber ja vastab folklooriteoorias tuntud tüübi ja variandi mõiste vahekorrale. Adekvaatse meetoodika väljatöötamine tsentrite tuvastamiseks ongi käesoleva tüpologiametodi põhiteljeks. Meetod kujunes välja pikemaajalises tööprotsessis, mille tulemusena jõudsimme järeldusele, et **meloodiamudeleid on võimalik tuvastada meloodilise konteksti statistilise analüüsi põhjal**.

Meloodiatüüpi määravaks **invariandiks** on sama tüübi variantides püsiv ühine meloodia tugisüsteem, mis moodustub teatud süntaktiliste positsioonide helirea astmetest. Viimase kindlaksmääramine on aga võimalik alles pärast viisitüübi piiritlemist, pealegi sisaldab see andmeid üksnes kõige stabiilsemate üksuste kohta. Seetõttu ei saa selliseid tugisüsteeme võtta klasteranalüüsi lähtetsentriteks.

Lisaks invariandile iseloomustab iga viisitüüpi teatav **põhikuju**, mis moodustub vastava meloodiatüübi variantide iga süntaktilise positsiooni kõige dominantsemast väärtusest (kõige sagedamini esinevama heliastmest). Selliseid mudeleid ongi võimalik välja arvutada uuritava viisikogumi meloodilise konteksti statistilise analüüsi abil ning need ongi võetud klasteranalüüsi lähtetsentriteks.

Käesolev meetod koosneb kahest iteratiivsest algoritmist. Esimene (*Center*) määrab kindlaks lähtetsentrid. Teine (*Cluster*) teostab materjali liigituse vastavalt eelnevalt leitud lähtetsentritele. Et aga klasteranalüüsil tavaliselt kasutatavad meetrikad osutusid uuritava materjali jaoks ebasobivaks, tuli siingi välja töötada spetsiaalne meetrika ning ette anda teatavad parameetrid. Iteratsioonimeetodil toimiv klasteranalüüs seiskub siis, kui kõik uuritavad viisid on leidnud oma optimaalse koha süsteemis, samuti on selgunud piirivariandid ning süsteemist välja jäävad viisid.

Tüpoloogia koostamise aluseks on andmebaas, kus meloodiad on spetsiaalsel viisil kodeeritud ja lisaandmetega varustatud. Iga laulu kood koosneb meloodia kodeeringust ja üldosast.

Kirjeldatud meetodikat on seni edukalt rakendatud erinevatel materjalihulkadel. Tüpoloogiliselt on uuritud eesti, karjala, ingeri ja läti üherealisi refräänita viise ning nende omavahelisi suhteid, samuti üksikute kihelkondade kaherealisi regiviise.

## Stereotüüpia folkloristide keelel ja meelel

*Liina Saarlo*

Ettekandes tulevad vaatluse alla eelkõige Eesti folkloristide stereotüüpiakäsitlused, ja muidugi stereotüüpia eesti regilauludes.

Esmalt käsitlen seda, mida üldse peetakse stereotüüpiaks. Stereotüüpial on teatavasti kaks tähendust. Esiteks, folkloristikas üldlevinud tähendus: eeldamine, et isikud/asjad on samasugused nagu kõik teised sama liiki isikud/asjad. Teiseks, ja see tähendus on omane Eesti folkloristikale (pärinedes rahvaluule kirjanduslikust analüüsist) – sama sõnaühendi, iseloomustuse, kirjelduse, kompositsiooni- või struktuurivõtte kasutamine

eri teoseis (sama või sarnase olukorra kujutamisel) (EE 8, 1995). Stereotüüpia teist tähendust mujal maailmas (folkloristikas) üldiselt ei kasutata, sellele vastavad mõisted vormellikkus, klišeelisus jne.

Teiseks huvitab mind see, mida folkloristid mõtlevad, kui nad stereotüüpiast kirjutavad. Milliseid funktsioone stereotüüpial nähakse? Kuidas kirjeldatakse rahvalauliku loomeprotsessi ja stereotüüpia osa selles? Kuidas loomeprotsesside kirjeldajad stereotüüpiasse suhtuvad ja mis peitub selle suhtumise taga? Siinjuures pööran tähelepanu märksõnadele *suuline ja kirjalik kultuur, traditsioon ja individuaalsus, esteetilised hinnangud*.

Ettekande eesmärgiks ei ole “paljastada” omaaegses retoorikas avalduvaid seisukohti, vaid arutleda selle üle, kuidas valdav kultuurimudel mõjustab uurija arvamusi, kuidas regilaulude käsitlustes avalduvad folkloristide endi stereotüübid.

# Posterid

---

## Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaas

*Anneli Baran, EKM, folkloristika osakonna lühivormide töörühm*

Andmebaas Eesti kõnekäänud ja fraseologismid – <http://www.folklore.ee/justkui> sisaldab ligikaudu 165 000 kirjet. Hetkeseisuga on andmekogum korregeerimisjärgus. Kasutajaile avatud andmebaasis on võimalik teha päringuid tüübi, väljendi, konteksti, arhiiviviite, kogumisaja, kogumiskoha, koguja ja keelejuhi järgi.

Andmebaas sisaldab tekste eesti rahvaluule- ja murdekogudest ning trükistest. Vanim osa allikmaterjalist pärineb 17. ja 18. sajandist, enamik kõnekäändudest on siiski kogutud 19. sajandi lõpus ja 20. sajandil. Eestilise ainese kõrval sisaldab baas rahvusvahelise levikuga kõnekäände, kirjanduslikku päritolu ütlosti, piiblifraseologisme, tõlkelaene jne. Kõnekäändude ja fraseologismide andmebaasi näol on tegemist tõhusa täiendmaterjaliga eesti keele uurimiseks, kuna kirjapanekuteks on eesti murded, suuline ja kirjalik eesti keel.

## Eesti mõistatuste perifeeria digitaalsed andmebaasid

*Piret Voolaid, EKM, folkloristika osakonna lühivormide töörühm*

Mõistatusi eristab muudest folkloori alaliikidest küsimus-vastus-vormiline ülesehitus. Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna lühivormide uurimisrühma töötajate rajatud eesti mõistatuste paberkartoteek (175 000 teksti), kuhu on koondatud materjal Eesti Rahvaluule Arhiivi käsikirjalistest kogudest ja erinevatest trükistest, jaguneb tekstide vormi järgi laias laastus kaheks, **tsentriks** (klassikalised mõistatused) ja **perifeeriaks** (keerdküsimused, (liit)sõnamängud, tähemängud, valem-mõistatused, lühendmõistatused, tähelepanustetid, sugulussidemetega ülesanded, arvutusülesanded, piltmõistatused).

Eesti mõistatuste perifeeria andmebaasid on paberkartoteegi digitaalsed koopiad. Lisaks kogudele sisaldavad andmebaasid erinevates trükistes ilmunud ainekust ja vähesel määral ka Postimehe võrguväljaande huumorileheküljel nn digitaalselt sündinud mõistatusi. Otsimismasina tarvis hoitakse andmeid Haldja serveris andmebaasisüsteemis PostgreSQL, mille poole kasutaja pöördub brauseri ehk veebilehitseja Perl-keelse skripti toel. Andmebaasist võib genereerida mõistatusi vastavalt arhiiviteksti kõigile passiandmetele ehk atribuutidele: küsimus, vastus, arhiiviviide, koguja, kogumiskoht, kogumisaeg ning märksõna. Tüpoloogiline taksonoomia saab interneti-leheküljel nähtavaks *awk*- ja kooriku skriptide abiga.

**Eesti piltmõistatused.** Tartu, 2002. ISBN 9985-867-36-X  
<http://www.folklore.ee/Reebus>, 7300 eesti piltmõistatust, 683 tüüpi

**Estonian Doodles.** Tartu, 2003. ISBN 9985-867-74-2  
<http://www.folklore.ee/Doodles>, 7200 eesti piltmõistatust, 647 tüüpi

**Eesti (liit)sõnamängud.** Tartu, 2003. ISBN 9985-867-75-0  
<http://www.folklore.ee/Sonamang>, 4850 eesti (liit)sõnamängu, 899 tüüpi

**Eesti keerdküsimused.** Tartu, 2004. ISBN 9985-867-88-2  
<http://www.folklore.ee/Keerdkys>, 15 500 eesti keerdküsimust, 2400 tüüpi

**Eesti lühendmõistatused.** Tartu, 2004. ISBN 9985-867-99-8  
<http://www.folklore.ee/Lyhendid>, 2950 eesti lühendmõistatust, 208 tüüpi

# **Interaktiivne kultuurilooline projekt Radar, Eesti Kirjandusmuuseum, folkloristika osakonna rahvausundi töörihm**

*Tõnno Jonuks*

Radar on Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna interdistsiplinaarne projekt, mille eesmärgiks on koondada erinevatest arhiividest kohapärimus, moodustada selle põhjal andmebaas ning viimase alusel kultuurilooline kaart. Lisaks kohapärimuse andmekihistusele hõlmab projekt ka loodus- ja muinsuskaitsealuseid objekte.

Radari meeskond on seni tegutsenud Virumaal, kuid laiendab oma tööd Tartu- ja Võrumaale. 2008. aastaks valmivad ajalooliste Viru-, Tartu- ja Võrumaa kultuuriloolised kaardid (nii veebiversioon kui CD). Lisaks on võimalik projekti andmete ja tööga tutvuda kodulehel ([www.folklore.ee/radar](http://www.folklore.ee/radar)), kus praegu on avatud pärimusliku ajaloo andmebaas Lääne-Virumaa kihelkondade kohta. Samuti on üleval fotod Lääne-Virumaa pärimusega seotud kohtadest. Ettevalmistamisel on kohapärimuse andmebaas.

Projekti tulemus on mõeldud ennekõike koolidele lisaõppematerjaliks, kuid samuti võib seda kasutada kohamuuseumides muuseumitundide läbiviimisel ning nii kohalike omavalitsuste kui turistide poolt temaatiliste turismiradade koostamisel.

## **BERTA**

*Liisa Vesik*

Berta ehk Eesti Rahvakalendri Tähtpäevade Andmebaas on interaktiivne kommenteeritud andmebaas-kalender tähtpäevadest. Berta on tasuta kasutamiseks internetis aadressil <http://www.folklore.ee/Berta>. Materjali esitus annab laiema arusaama, miks on meie kombestik tänapäeval selline, nagu ta on. Berta tutvustab rohkem kui 80 (neist 18 liikuvat) enam või vähem tuntud eesti rahvakalendri tähtpäeva; valikuliselt on esitatud ka õigeusu kalendriga seotud lokaalsed tähtpäevad ja rahvakalendri pühadele tunnuslike joontega koolikalendri tähtpäevad. Eesti kalendriloo ja kalendrimuusika ülevaateline iseloomustus on esitatud tähtpäevade loetelu ees.

Lisaks tekstile (rahvakalendri arhiiviteateid ca 20 000 teksti, pühade ülevaatekete ligikaudu 286 lk) illustreerivad tähtpäevi pildid (338 fotot ning postkaarti), laulunäited (60) ning videoklipid (13). Viidatud on ka kasulikke lehekülgi ning kirjandust. Kasutatud materjalide autoriõigused on kaitstud.

Andmebaasist on olemas CD-versioon, mis võimaldab nii kogu materjali kohalikku arvutisse kasutamiseks installeerida, kasutada materjali CDlt, või avab Berta kodulehe.

## **Eesti diasporaa**

*Anu Korb*

Migratsiooni- ja vähemusteuringud on viimastel aastakümnetel olnud jätkuvalt maailma teadlaste huviorbiidis. Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristid alustasid diasporaa eestlaste pärimuse kogumist ja uurimist pärast Eesti Vabariigi taaskehtestamist.

Alustati kõige arvukamast ja pikemate traditsioonidega eestlaskonnast – Venemaa eestlastest. Eesti



Rahvaluule Arhiivi projekti "Rahvakultuur eesti asundustes" raames töötati aastatel 1991–2000 ning 2004 kahe- kuni nelja-liikmelise ekspeditsioonigrupiga Siberi eestlaste asualadel Omski, Novosibirski, Kemerovo ja Tomski oblastites ning Krasnojarski ja Altai krais; aastatel 2001 ja 2002 Volgamaa eestlaste asualadel Uljanovski, Samaara ja Saraatovi oblastites ning aastal 2001 Vjatka eestlaste juures Kirovi oblastis. Projekti on finantseerinud Eesti Rahvuskultuuri Fond, Eesti Kultuurkapital, Eesti Teadusfond ja Avatud Eesti Fond. Projekti raames on talletatud umbes 5000 lk käsikirjalist materjali, u 470 tundi helisalvestusi, u 100 tundi videosalvestusi ning u 2500 fotot.

Alates aastast 2003 on enam kogutud ka Venemaalt tagasipöördunud eestlaste pärimust ning kogumisvõistluse "Väljarändamine ja elu uuel kodumaal" käigus Venemaa eestlaste elulugusid.

Publitseeritud on kommenteeritud tekstivalimike seeria "Eesti asundused" I–IV (A. Korb 1995–1999) ja erinevate teemade käsitlusi, sh A. Tuisu koostatud artiklitekogumik "Eesti kultuur võõrsil. Loode-Venemaa ja Siberi asundused" (1998). Asundustega on seotud ka A. Korbi ja A. Tuisu magistritööd. Koostamisel on monograafia vanimast luteriusuliste asundusest Siberis "Rõkovo virulased". Projekti on tutvustatud näitustel ja Venemaa eestlaste päevadel.

Folkloristika osakonna projekti "Lõuna-Rootsi eestlaste keel ja kultuur" raames on kogutud eestirootslaste pärimust, alates 2001. aastast ka Austraalia eestlaste elulugusid ja pärimust. Kogutu põhjal on koostatud näitusi ja kirjutatud uurimusi. <http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/galerii/au01/>.

## Tänapäeva folkloor

*Mare Kõiva*

Tänapäeva pärimuse kogumine ja uurimine hoogustus Eestis 1980. aastatel ja on olnud alates 1990. aastast on üks pidevaid uurimissuundi eesti folkloristikas. Vaadeldud on klassikaliste rahvaluuleliikide edasiarendusi, täiesti uusi liike (anekdoot, Interneti-pärimus ja selle alaliigid); keskmesse asetunud perifeerseid folkloorinähtusi (piltmõistatus, keerdküsimus), kindlate rühmituste pärimust, rahvuslikku ja isiklikku identiteeti ning ideoloogiat jpm.

Enimrakendatud kogumismeetodid tänapäeva folklooriainese talletamiseks on olnud küsitlused ja anketeerimised, mida on teostatud kindlate tunnustega valimite seas. Uusim projekt keskendub loovisikute ja teadlaskonna folkloorile ja maailmakäsitlusele ja selle muutumisele eelkõige nõukogude aja ja taasiseseisvunud Eesti kontekstis. Nii kõnealuse kui ka teiste küsitlusvalimite koostamisel on võetud põhimõtteks intervjueerida eelkõige informante, kes suudavad edastatavat teavet sel määral selekteerida, et annavad edasi olulisima, lähtuvalt oma sisetundmusist

Uurimistööd on tehtud teadusgrantide rahastusel, viimane neist vaatleb tänapäevaseid müüte, väärtushinnagute muutumist ja globaliseerumisprotsessi aastail 1950–2004. Küsitlejate ja anketeerijatena on rakendatud mh rahvaluule ja etnoloogia eriala üliõpilasi ning kraadiõppureid.

# Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskuse aastakonverents

27.-28. jaanuaril 2005 Eesti Kirjandusmuuseumis Vanemuise 42, Tartu

## NELJAPÄEV, 27. jaanuar 2005

Kell 11.00 Rahvausund ja rahvajutud. Mare Kõiva

Kristi Salve *Vihhas Ivvan ja Pühä Maarja. Usk ja identiteet setu juttudes.*

Eda Kalmre. *Rahvajutul põhinevad reaalsuse konstruktsioonid Teise maailmasõja järgsetes meenutustes Tartust.*

Mare Kõiva. *Konflikt ja kokkulepe. Kahe Tartu rühmituse näitel.*

Kohvipaus

Ergo-Hart Västrik. *Ilmutuse teel saadud laulud: Ingeri-soome (hyppy)seuralaisest liikumisest sajandivahetuse seisuga.*

Karin Maria Rooleid. *Projektitutvustus. IVB ehk Internationale Volkskundliche Bibliographie.*

Tippkeskuse projekte tutvustavad posterid

Kell 15.00 Nõukogude aja kultuurilooline kontekst. Sirje Olesk

Eve Annuk. *Mis on stalinismi kulisside taga? Kultuuriloolise uurimise keerdkäigud.*

Rein Veidemann. *Järel-Eesti järelvirvendusi.*

Rutt Hinrikus. *Eesti elulugu nõukogude aja perspektiivis.*

Kohvipaus

Hasso Krull. *Üdi ja hiinamoodi mõistukõne.*

Virve Sarapik. *Võimalik ja võimatu vale. Määratlemise katse.*

## REEDE, 28. jaanuar 2005

Kell 10.00. Retoorika ja fraseoloogia teooria. Arvo Krikmann

Asta Õim. *Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaasist.*

Katre Õim. *Fraseologism versus kõnekäänd.*

Liisi Laineste. *Eesti kaasaegsete anekdootide kategoriseerimisest.*

Rein Undusk. *Joone ja värvi retoorikast.*

Kell 14.00 Poetiline ja muusikaline folkloor. Triinu Ojamaa

Jaan Ross, Allan Vurma. *Lauljate intonatsioonitäpsusest. Kas esinejate ja kuulajate hinnangus sellele leidub erinevusi?*

Taive Särg. *Kõne ja muusika piiril: ahellaulu akustiline analüüs.*

Kohvipaus

Anu Vissel. *Eesti karjasehellest ja Loode-Venemaa huigete vastastikest seostest.*

Ingrid Rüütel. *Eesti regivärsiliste rahvalaulude muusikaline tüpoloogia: meetod ja tulemused.*

Liina Saarlo. *Stereotüüpia folkloristide keelel ja meelel.*

## Posterid

Fraseoloogiaandmebaas - Anneli Baran

BERTA - Liisa Vesik

Tänapäeva folkloor - Mare Kõiva

Mõistatuste perifeeria - Piret Voolaid

RADAR - Tõnno Jonuks, Priit Lätti

Eesti diasporaa - Anu Korb